

गोष्ट सरितेची....

रात्र उतरत होती. सरिता चटचट चालण्याच्या प्रयत्नात होती. कच्च्या रस्त्यावर थकल्या देहानं ते विशेष जमत नव्हतं. पोटात भुकेचा डोंब नि मनात काळजी! सकाळी लवकर निघावं लागलं होतं. मुन्नी उठली नसताना! नोकरीस पर्याय नव्हता. गावी राहून शहरात नोकरी करणं अवघड होतं; तरी!!

वर्षापूर्वी सारं छान होतं. पण अपघातात संजयचे पाय चेंगरले. जीव वाचवायला ते कापावे लागले. गावी यावं लागलं. नोकरी सुरतेस! पाऊण तास बस आणि तितकंच चाललं की नोकरीचं ठिकाण दिसे. तोच परतीचा मार्ग! मुन्नी लहान नि तिचे बाबा अपंग! आधार हवा म्हणून गावी येणं योग्य ठरवलं. पण गावी आधार नव्हे तर मनःस्ताप लाभला. नोकरी केली तरी घरकाम सुटत नव्हतं. उलट माणसं वाढून काम वाढलंच. सूर्यास्तानंतर स्वयंपाक नि सकाळच्या स्वयंपाकाची तयारी! त्यात मुन्नीची लुड्बूड! निजायला खूप उशीर होई. थकवा उतरण्यापूर्वी गजर किंचाळे.

सरिता दिसताच सासू करवादे, 'थकले तुझा संसार रेटून! आता देवळात जाते. नवरा नि पोरीबरोबर मजा कर. सासुचा काच नको!' समजुतीचं 'वाटणार' बोलणं! वास्तवात थेट सुरतेहून आल्या सरिताच्या गळ्यात पाणीही पडण्यापूर्वी संसाराचं लोढणं अडकवणं! मजेशी संबंध नसलेलं! थकल्या देह-मनावर शाब्दिक फुकरही न घालणारं!

दीर कधी-मधी रोजगारीवर काम करणारा! टोळभैरवांशी कुचाळक्या करत फिरणारा! त्यानं मुन्नीला फिरायला नेलं तर सरिताचं काम सोपं होण्याची शक्यता! पण तो पुरुष! त्याच्यासाठी हौसेनं चवीचा पदार्थ! वाफाळणारा चहा! संजय नि मुन्नीला कण कण देऊन सासू स्वतः यथेच्छ चापायची. आनंदानं खाणं-पिणं! पण सरितासाठी एक घास वा घोटभर चहा नसे. चांगलं-चुंगलं चापून नि संध्याकाळी मोकळ्या हवेत उंडाऱुन सासुनं 'बाळसं' धरलं. भांड्यांनी ओसंडणारी मोरी उपसत, लुड्बुडण्या मुन्नीला सांभाळत सरिता मजेत(?) संसार करीत होती. दिवसभर भटकते, हा आरोप गिळत होती.

स्वयंपाक सुनेनंच करायचा! उष्टी काढण्याचं का सासुचं क्षेत्र? सकाळी सून पोळी-भाजी करून गेली तरी आमटी-भात करायचा, डावी बाजू संभाळायची, कधी चार दिडक्या कमवून आणणाऱ्या मुलासाठी नवलाईचा पदार्थ करायचा, सांच्याचा

सासुला थकवा ! इतका की पदार्थात थोडी वाढ वा चहाच्या आधणात थोडं पाणी घालण्यास, तिच्यात शक्ती नसे. सरितानं चहा करावा. पण ती आळशी ! हा आरोप करताना, चहा करण्यात वेळ गेला तर स्वयंपाकाला उशीर होतो, हे का लक्षात घ्यायचं ? जेवतानाही सासुच्या तोंडचा पट्टा चालू असे.

‘तुझ्या बायकोचं बरं ! दिवसभर पदर पाढून मिरवायचं ! रात्री बेचव स्वयंपाक ! नवन्याला धड न वाढणारी दीराच्या आवडीचं रांधणार ? आमचं असं नव्हतं. धाकट्याच्या आवडीचा पदार्थ पानात पडेतो हे पानावर बसायचे नाहीत. सान्यांना सांभाळून संसार केला मी ! हिची अपेक्षा, दिरानं संध्याकाळी हिच्या कार्टीला उरावर घेऊन फिरावं ! दिवसभर मी सांभाळते ! संध्याकाळीही मुलगी नको ? कलीयुग बरं हा ! माझ्या थकल्या लेकराच्या गळ्यात कार्टीचं लोढणं घालायला बघते ! आमची नव्हती प्राज्ञा असं वागायची....’

ऐकून कान किटायचे पण सासुचं संपत नसे. आपल्यावेळी नोकरीची जबाबदारी नव्हती, इकडे कानाडोळा ! डेली वेजिसवर काम करणाऱ्या अर्धवट शिकल्या दिराची आवक बेभरवशाची आहे, हे इथे येण्यापूर्वी ठाऊक होतं. तो आळशी असल्याचंही ! पण वाटलं, एकमेकांच्या उणीवांवर पांघरुण घालून गरजा भागवू. मुन्नी व संजयला परक्यांवर सोडण्यापेक्षा आजी-आईकडे सोडणं बरं वाटलं. नोकरीचं ठिकाण दूर पडलं तरी संजय आणि मुन्नीची काळजी नसली तर आपले श्रम नजरेआड करु, असा विचार केला तिनं ! मग कळलं की सासरी कर्तव्यच असतात. हक्क त्यांचे नि जबाबदारी सुनेसाठी !

दिवसभर सासू मुन्नीस सांभाळते असं आपलं म्हणायचं ! मुन्नीचा अवतार पाहून सुरवातीस सरिता अवाक होई. सुरतेस मुन्नी स्वच्छ नेटकी असे. सुखाच्या आठवणीनं सरिताच्या गळ्यात हुंदका अडकला. रिकामी सासू, नवन्याच्या कानात विष ओते. सुनेच्या गळ्यात काम टाकून गावभर उंडारे. तरी सुनेला धारेवर धरणं ! वर्षभरात सरिताची हाडं वर आली नि डोळे खोल गेले.

पांगळ्या नवन्याची काळजी आणि श्रमाच्या प्रमाणात पोषणाचा अभाव ! सकाळी घाईत धड खायला वेळ नसे. रात्री घरच्या कटकटी ! घास उतरत नसे. वाघापुढच्या शेळीची अवस्था ! बसपुरते पैसे हाती पडत. पांगळ्या नवन्याच्या पत्तीनं पुष्ट होऊ नये, लोकांच्या नजरेत भरु नये, कँटिनमध्ये जाऊ नये मोठी नियमावली ! तरी बचत शून्य ! रविवारी दसपट काम. कोंडी फुटत नव्हती. तनमन आंबलं होतं. म्हणून ती मैत्रिणीच्या ओळखीच्या फॅमिली काऊन्सेलरला भेटली. सल्ला पटला तरी तो संजयपर्यंत पोहोचवणं वा अंमलात आणणं जमेना. मँडम स्पष्ट म्हणाल्या,

‘अंमलात आणला तरच सल्ल्याचा उपयोग! बुडत्यासमोर काठी धरली तरी ती धरण्याचं काम बुडत्यानंच करायचं.’ ते पटत होतं. पण....

रात्री घरात पाऊल टाकताच सासू किंचाळली, “कुरेउलथली होतीस? नवन्याला पाय नाहीत नि तू चार पायांनी उधळ! सासुला चुलीत कोंबून पुरुषांशी संबंध जोड. घरात विरजल्या तोंडानं थकल्याचं नाटक कर! बाहेर तुला छप्पन नवरे!....”

मुखरसाच्या गटारगंगेत समर्पित जीव कासावीस होत असताना हा घाव असह्य ठरला. गलिंच्छ आरोपांनी भूक मारली. लगेच याराबोर हादडल्याचा आरोप! सरिताची सहनशक्ती संपली नि बंडाची ठिणगी पडली. सोसूनही बदनामीच असेल तर का सोसायचं? सासूस महत्त्व न देण्याचा तिनं निश्चय केला. फुटक्या घड्यात पाणी भरण्याचा मूर्खपणा न करण्याचाही!

या दृढनिश्चयानं तिचं पेटलं मन शांतावलं. पण हे लगेच करणं शक्य नव्हतं. सारी झोपण्याची प्रतीक्षा अटळ होती. तोवर संजयला काऊन्सेलरच्या सल्ल्याचं सांगण्याची खूपदा इच्छा झाली होती. पण सारे झोपेतो बोलायचं त्राण उरत नसे. रोज हे काम उद्यावर ढकललं जाई. पण आता अटीतटीचा क्षण साकारला. डोळे निग्रहानं उघडे ठेवण्याचा! ‘भितीचे कान’ बुजले आणि ती नवन्याकडे सरकली. त्याला उठवून हळूच तिनं मँडमचा विचार सांगितला. अपघातात संजयचे पाय गेले तसा आत्मविश्वासही खच्ची झाला होता. काऊन्सेलर मँडमला ही जाणीव होती. त्यासाठी काय नि कसं करावं, याची त्यांनी सरिताशी नीट चर्चा केली होती. म्हणून तिनं कंबर कसली.

आत्मविश्वास गमावलेला संजय, कधी आईच्या सांगण्याचा परिणाम होऊन करवादत असला तरी तो चांगला होता. पत्नीवर होणारा जुलूम त्याला दिसत होता. तिचे खोल उत्तरणारे डोळे नि बाहेर येणारी हाडं त्याला घायाळ करत. पण आत्मविश्वासाचा अभाव! अन्यायाविरुद्ध तो आवाज उठवू शकत नव्हता. डोळ्यावर कातडं ओढून हताशापणे जगण्यास पर्याय नाही, असं त्याला वाटे. शहरातल्या गतीचं पांगळ्या देहास भय वाटे. त्याच वेळी वृद्धावस्था वा मुन्नीच्या भविष्यासाठी बचत होत नाहीय, हे व आळशी भाऊ नि नाठाळ आई सारं हडप करतायत, हे त्यास जाणवे. म्हणून त्याला वाटलं, सरितेची झीज थांबून मुन्नीच्या शिक्षणाची बेगमी होत असेल तर आपला भयाचा विचार करु नये. इथे राह्यल्यानं काही गेले पाय उगवणार नाहीत. मनात सरिताविषयी अपार कणव दाटली आणि त्यानं पटकन होकार दिला. समजवण्यात सरिताची शक्ती खर्ची पडली नाही.

गाव सोडलं तो दिवस कठीण होता. सासुला हा निर्णय कळला तेव्हा क्षणभर ती अवाक झाली. मग तिनं चाचरत कारण विचारलं.

“तुला उत्तरत्या वयात आमचा त्रास होतो.” अलिप्त स्वरात संजय म्हणाला, “आमचा प्रश्न कायमचा! तू जन्माला पुरणार नाहीस. देव देव करण्याचे तुझे दिवस! तुला बांधून घालू नये, हे मी वारंवार सरितास सांगत होतो. पण तिच्यावर नोकरी नि स्वयंपाकाचा बोजा! त्यात नि प्रवासाच्या कष्टाची भर! माझा काही उपयोग नाही. म्हणून वेळ लागला नि तुला त्रास झाला.” संजयच्या स्वरात उपरोधाचा चटका होता आणि कणखरपणाही! सासू चरकली तरी जिवाच्या आकांतानं तिनं संशय पेरला. सरिता शहरात बेछूट बनेल, असं सांगून तिनं पांगळ्या मुलाविषयी काळजी व्यक्त केली. डोळ्यात पाणी आणलं. पण हे नाटक रंगलं नाही.

महिना दोन महिन्यात सुरतेस घराची घडी बसली. घर काढण्याची घाई केली नव्हती, ते बरीक बरं झालं. वावर नसलेलं घर सरितानं राहण्यालायक करून घेतलं होतं. ॲक्सीडंटपूर्वी मुन्नी सरिताच्या शेजारी असे. काऊन्सेलरच्या सल्ल्याप्रमाणे तिनं शेजारीबाईशी संवाद साधला. या अल्पशिक्षित सुसंस्कृत शेजारणीवर, काही वर्षांपूर्वी वैधव्य कोसळलं होतं. नोकरी करणाऱ्या ख्रियांची मुलं सांभाळून ती नेटानं दोन मुलांना शिकवत होती. मोठा मुलगा सकाळी कॉलेज नि संध्याकाळी छोटं मोठं काम करून आईस हातभार लावी. बाराच्या सुमारास तो घरी येई. सरितानं त्याला संजयला कंपनी व मदत जमेल का, हे विचारलं. त्यानं होकार दिला. ऑफिसला जाण्यापूर्वी ती संजयचं सारं करून जाई. शेजारणीचा मुलगा आला की तो त्याला बाथरुमला नेई. मुन्नी आणि संजयचं शक्य तितकं मार्गी लागलं; यात केवळ सरिताचा फायदा नव्हता. आई लोकांची मुलं सांभाळत असल्यानं, मुलास निवांत अभ्यास जमत नसे. संजयशी इकडच्या तिकडच्या गप्पा मारत झान वाढवणं आणि सरिताच्या घरात शांतपणे अभ्यास करणं त्याला आवडलं. तरी....

काऊन्सेलरकडे वारी चालू होती. सुरतेस आल्यानं, सासुरवास संपला, यात इतिकर्तव्यता मानण्याचा कोतेपणा मँडमकडे नव्हता. घडी बसल्याचं समाधान चिरंतन समजणं अयोग्य ठरवून मँडमनं दूरगामी समाधान शोधण्याची भलावण केली. संजयच्या नखात रोग नव्हता. बायकोच्या जिवावर खाणं, निरुद्देश ज़गणं, असह्य वाटून मन आजारी पडलं होतं. कुरकुर करून तो सरिताचे क्लेश वाढवत नव्हता. म्हणून सरिताला याची जाणीव नव्हती. त्याला जन्मभर पोसण्याची तिची तयारी होती. पण मँडमला नेमकी परिस्थिती जाणवत होती. त्यांनी संजयला कामात गुंतवण्याचा आग्रह धरला. सरितानं तिकडे दुर्लक्ष केलं. पण एकदा शेजीबाईनं संजयची व्यथा तिला सांगितली. तिच्या मुलापाशी संजयनं ओठी आणलेली! ‘खायला काळ नि भुईला भार होऊन जगण्यापेक्षा, मी अपघातात मेलो असतो तर सरिता सुखी झाली

असती,’ असं तो म्हणाला. हे कळलं नि सरिताच्या तोंडचं पाणी पळालं. तिल मँडमचा आग्रह आठवला. लगेच ती मँडमकडे धावली.

सज्जन उद्योजकांचा संपर्क साधून मँडमनं संजयला टाईपिंगचं घरबसल्या करता येण्याजोगं जुजबी काम मिळवून दिलं. त्याला संगीताची आवड होती. घरात खूप रेकॉर्ड्स व कॅसेट्स होत्या. या छंदाची उपयुक्तता विचारात घेऊन त्यांनी विचार ऐकवला. आकर्षक रंगात सुरेख बोर्ड करवून त्यावर इथे टाईप करून देण्याची आणि रेकॉर्डिंग करून देण्याची सोय उपलब्ध असल्याची माहिती पेंट करण्याचा! संजयच्या रिकामी मनातली उदासी कमी झाली. थोडा आत्मविश्वास निर्माण झाला. आपण कुचकामी नाही, या जाणीवानं संजय तरारला. घसघशीत पगार घेताना होत नव्हता इतका आनंद अपघातानंतर मिळालेल्या छोट्या रकमेनं दिला. त्या नोटा त्यानं आसुसून हुंगल्या. त्या कागदी फुलांचा गंध त्याला रोमांचित करणारा होता. कारण हा गंध त्याच श्रमांचा, पत्नीच्या पतिला ‘उभं’ करण्याच्या प्रयत्नांचा! या गंधानं संजयच्या मरगळल्या मनावर संजिवनी शिंपडली.

सरिताचा उत्साह दुणावला. सरिताचा जाच संपला आणि संजय आत्मविश्वासानं तरारला. इथे ही कहाणी पाचा उत्तरी पूर्ण झाली नाही. कारण ही कहाणी नसून जीवन आहे. पुढे सरकणारं! समस्याचं मळभ ओसरलं आणि सरिताला पूर्वजीवनाची तुटली नाळ जोडण्याची उसंत लाभली. छंद म्हणून तिनं जर्मन मुलीशी पत्रमैत्री केली होती. निरपेक्ष आनंद देणारा छंद! संजयच्या अपघातामुळे थांबलेला! कारण व संजयच्या प्रगतीचा सविस्तर चितार देऊन तिनं पुन्हा पत्रसंवाद सुरु केला. खरोखर यात आनंदाविना काही अभिप्रेत नव्हतं. पण वाचून मैत्रिण भारावली. संजयच्या प्रगतीविषयी आनंद व्यक्त करून तिनं प्रोत्साहनपर पत्र लिहिलं. वेळेअभावी सरिताच्या पत्रांची संख्या रोडावली तरी पत्रात नियमितता ठेवण्याचं तिनं वचन दिलं.

पुढे एका पत्रात तिनं या दांपत्यास आश्र्याचा सुखद धक्का दिला. तिथल्या हेल्थ सेंटरनं संजयला तीन महिन्यासाठी स्पॉन्सर केल्याची ती आनंदवार्ता होती. या काळात त्याला कृत्रिम पाय देऊन सेंटर त्याला ‘पायावर उभं’ करणार होतं. तनमन नव्या पायाला सरावेतो, बिनश्रमाची त्याला आवडीची कामं शिकवण्याची त्यांची योजना होती. मग तो सर्वार्थानं जीवनात आत्मविश्वासानं रस घेऊ शकेल, असा विश्वास तिनं प्रगट केला होता.

तीन महिन्यांचा विरहकाल! म्हटलं तर मोठा पण सुखद भविष्य विचारात घेता छोटा ठरणारा! सरिताचा निरोप घेताना संजयचे डोळे पाणावले. ते अशू दुःखाचे नव्हते की सुखाचे! पत्नीप्रेम, आदर आणि कृतज्ञतेचा त्रिवेणी संगम! आवंदा

गिळून सरिता बळेच हसत स्नेहल स्वरात म्हणाली, “खुर्चीत बसून जाणार नि चालत परतणार तुम्ही! जपा. स्वतःला आणि नूतन पायांनाही!”

आता दुःखाचे ढग दूर झालेत. नव्हे सरितानं ते प्रयत्नपूर्वक दूर ढकललेत. माझ्या सल्ल्याचा यात हिस्सा नाही, असं म्हणण्याची बेगडी नम्रता माझ्यापाशी नाही. पण माझ्याकडे येण्याचा निर्णय तिचा, सल्ला अंमलात आणण्याचं धाडस तिचं आणि जर्मन पत्रमैत्रीनीचा सहकार तर पूर्णतया तिचं श्रेय! छंदास हेतुपूर्णता प्रदान करण्याचं काम नियतीचं! काऊन्सेलिंगचं यश नेहमी टिमवर्क असतं. सर्वांगानं परिस्थितीचा विचार करून योग्य सल्ला देण, तो अंमलात आणण्याचा आग्रह धरण, त्यानुसार प्रामाणिक प्रयत्न होण व नियतीचा सहकार एकत्र होतो तेव्हा काऊन्सेलिंग वा समुपदेशनाचा सुखद परिणाम दिसतो. यातील काहीही कमी पडून चालत नाही.

आता नजिकच्या कचेरीत संजय अर्धवेळ नोकरी करतो. लवकर घरी येऊन चहा पिऊन ताजातवाना होतो नि परत कामाला लागतो. कंप्युटरवर टायपिंगचं काम करतो. रेकॉर्डिंगचं काम असलं तर करतो वा मनसोक्त वाचन! भरपूर रिकामा वेळ होता तेव्हा अस्वस्थ मऱ कधीच वाचनात रमत नसे. सरिता येण्यापूर्वी मुन्नी शाळेतून येते. तिचं तो प्रेमाने हवं नको बघतो. सरिताच्या परतण्याची वेळ साधून चहा ठेवतो. कधी हौशीनं चमचमीत पदार्थही! संध्याकाळी मजेत ते चहा फराळ घेतात.

संतुष्ट सरिता संजयच्या कृत्रिम पायांची खुडबुड ऐकत रात्रीचा स्वयंपाक करते. हा पदरव तिला अभिजात कलाकारनं आळवलेल्या रागदारीहून अधिक सुरेल नि सुखद वाटतो. उद्वेग सरून मनात निरामय समाधानाची स्थापना झाली आहे. संध्याकाळी संजयनं दिलेल्या वाफाळणाच्या चहाची नशा रात्रीही तिला सुखवत असते. म्हणून तर....

म्हणून तर मुन्नी आता ‘ताई’ होणार आहे. मनात मुलगा की मुलगी, हा गोड प्रश्न नक्कीच आहे. पण मुलाचा आग्रह नाही. पत्नी व काऊन्सेलरच्या रूपात, संजयनं खुमारीनं जीवन जगण्यास उद्युक्त करणारी स्त्रीशक्ती अनुभवली आहे. त्याच्या मनात स्त्रीविषयी आकस नव्हे तर आदर नि विश्वास आहे!!

पूर्व प्रसिद्धी स्वच्छंदी पाखरु. २००८

53 Townley Cres. Brampton

On L6Z 4S9 Canada.

289 752 8885

email - smita_bhagwat@hotmail.com.

bhagwats@rogers.com

(भिसे, कारखानीस कुटुंबीय आणि "मायबोलीचा विश्वसेतू" च्या सह-संपादकांच्या परवानगीने
"मायबोलीचा विश्वसेतू" या पुस्तकातून)